

Ящур Павло,

здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра Навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх
справ, капрал поліції

Науковий керівник:

Демиденко Володимир Олексійович,
професор кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТРОЛЬ В УКРАЇНІ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ОБМЕЖЕНЬ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституційний контроль є фундаментальним інститутом правової держави, що забезпечує верховенство Конституції та ефективний захист основних прав людини. У процесі європейської інтеграції України значення цієї інституції суттєво зросло, адже відповідність стандартам Ради Європи та Європейського Союзу передбачає не лише формальне декларування прав і свобод, а й реальні механізми їх гарантування, зокрема під час надзвичайних обставин. Саме конституційний контроль дозволяє забезпечити баланс між публічними інтересами держави й захистом особистих прав громадян, що особливо актуально в умовах воєнного стану, коли перед суспільством постають безпрецедентні виклики безпеці, свободі, життю та гідності людини.

Об'єктом цього дослідження виступає система конституційного контролю в Україні, а предметом – його роль у забезпеченні гарантій прав людини під час обмежень, пов'язаних із введенням воєнного стану. Конституція України, враховуючи міжнародні стандарти, чітко окреслює межі допустимих обмежень прав людини під час надзвичайних ситуацій. Згідно зі статтею 64, навіть в умовах воєнного чи надзвичайного стану держава не може обмежити основні права і свободи, визначені у низці статей Конституції, що відповідає зобов'язанням України за Європейською конвенцією з прав людини та Міжнародним пактом про громадянські і політичні права. Водночас чинний Закон «Про правовий режим воєнного стану» (2015) деталізує коло прав, що можуть бути тимчасово обмежені, визначаючи, що це має відбуватись виключно на підставі закону, з урахуванням принципів пропорційності й необхідності [1].

Роль Конституційного Суду України у цьому контексті набуває ключового значення. Саме він є гарантом того, що навіть у надзвичайних умовах держава не вийде за межі дозволеного конституцією обсягу обмежень, а кожне таке обмеження підлягає суворій правовій перевірці. Практика КСУ у воєнний період показує, що Суд балансує між імперативами безпеки держави

та непорушністю фундаментальних прав людини. Зокрема, у рішеннях останніх років акцентовано, що навіть під час воєнного стану обмеження не повинні нівелювати сутність права та повинні відповідати принципу верховенства права [2]. Конституційний Суд також неодноразово підкреслював, що позбавлення чи обмеження гарантій доступу до правосуддя, особистої свободи, права на захист, презумпції невинуватості тощо є неприпустимими навіть у найбільш кризових умовах [3].

Європейський вектор розвитку України вимагає гармонізації національного механізму конституційного контролю зі стандартами Ради Європи. Дерогації, тобто тимчасове обмеження окремих прав, допускаються лише у надзвичайних ситуаціях і мають бути повідомлені відповідним міжнародним організаціям – це принципово для збереження довіри до правової системи держави. Відповідно до статті 15 Європейської конвенції з прав людини та статті 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, держава повинна обґрунтувати необхідність, пропорційність і часові межі таких обмежень. Водночас Рада Європи, Венеційська комісія та ЄСПЛ вимагають, аби судовий контроль за обмеженнями діяв безперервно, і навіть у воєнний час громадяни мали можливість звертатися до суду щодо порушень своїх прав [4, С. 55–61].

У практиці Конституційного Суду України поступово утверджується європейський стандарт пріоритетності прав людини. В новітніх рішеннях Суду (зокрема, 2022–2024 рр.) простежується тенденція до захисту соціальних прав військовослужбовців, недопущення свавільного тримання під вартою, підтримки принципів гідності, захисту від дискримінації та забезпечення особистої недоторканності. Водночас у складних питаннях, пов'язаних із балансуванням безпеки й свобод, Суд акцентує, що обмеження повинні бути тимчасовими, розумними за обсягом і такими, що не впливають на «ядро» основоположних прав. Такий підхід відповідає позиціям ЄСПЛ, який визначає: обмеження прав у надзвичайних ситуаціях не можуть призводити до цілковитої втрати сутності права чи створювати передумови для зловживань держави [3].

Законодавча база щодо конституційного контролю під час воєнного стану постійно удосконалюється. Зокрема, удосконалюється механізм судового контролю за актами органів державної влади та впроваджуються інструменти для оперативного реагування на зміни у законодавстві, пов'язані з безпековою ситуацією. На порядку денному – посилення незалежності Конституційного Суду, забезпечення його безперебійної роботи навіть у кризових умовах, а також розвиток системи індивідуальної конституційної скарги як дієвого інструменту захисту прав особи. Важливо, що й у період війни Україна неухильно звітує перед Радою Європи та ООН щодо дерогацій і зберігає курс на приведення власного законодавства до стандартів *acquis communautaire*, що включає належне функціонування інституту конституційного контролю [4, с. 55–60].

Завершуючи аналіз, можна зазначити: конституційний контроль в Україні перебуває в динаміці розвитку під впливом європейської інтеграції та

екстремальних викликів війни. Його основна функція – недопущення зловживань владою та забезпечення справжнього балансу між безпекою держави та невід’ємними правами людини. Надалі доцільно посилити судові процедури перевірки обмежень прав, удосконалити механізми доступу громадян до Конституційного Суду, розвивати правову культуру поваги до рішень КСУ. Це стане запорукою не лише ефективної євроінтеграції, а й реального захисту особистості у демократичній державі.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану [Електронний ресурс] : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 28. – Ст. 233. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 16.06.2025).
2. International Covenant on Civil and Political Rights [Електронний ресурс] : United Nations, 1966. – Режим доступу: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights> (дата звернення: 16.06.2025).
3. Рішення Конституційного Суду України від 18 липня 2024 р. № 8-р(П)/2024 [Електронний ресурс] // Відомості Конституційного Суду України. – 2024. – № 10. – С. 45–52.
4. Гета Д. С., Кисильова К. В., Ковач Я. В. Роль Конституційного Суду у захисті громадянських прав під час правового режиму воєнного стану [Текст] // Академічні візії. – 2024. – № 30. – Режим доступу: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1012> (дата звернення: 16.06.2025).